

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.15

Довгаль О.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук,
Миколаївський національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Довгаль О.В. Сутність дефініції ресурсного потенціалу регіону як економічної категорії. У статті розглянуто та узагальнено погляди науковців стосовно визначення дефініцій «потенціал», «ресурсний потенціал», «регіон». Обґрунтовано поняття «ресурсний потенціал регіону» з урахуванням регіональних особливостей функціонування регіону. Сформовано авторське бачення трактування поняття «ресурсний потенціал регіону» як сукупності ресурсів, які використовуються на певній території з урахуванням її регіональних особливостей. Одним із пріоритетних важелів зміцнення позитивних тенденцій у соціально-економічному розвитку регіонів є ефективне і комплексне використання їх ресурсного потенціалу. Потенціал як сукупність ресурсів та можливостей суб'єкта є запорукою ефективності та результативності його економічної діяльності. Зважаючи на посилення інтеграційних процесів у всіх напрямках соціально-економічних процесів, великого значення набуває розвиток ресурсного потенціалу на регіональному рівні. Визначено, що розподіл наявних ресурсів необхідно проводити, щоб одночасно забезпечити і виробництво, і його розвиток із таким розрахунком, щоб здатність носія до розвитку (як його властивість) не вичерпувалася з роками, а поновлювалася або й додавалася. Актуальним є розроблення спеціальних заходів щодо адаптації розвитку виробничої інфраструктури регіону до умов трансформаційної економіки, оскільки великомасштабні перетворення у виробничій сфері суттєво впливають на відносини розподілу, обміну і споживання.

Ключові слова: ресурси, регіон, потенціал, ресурсний потенціал, регіональні особливості, ресурсний потенціал регіону.

Довгаль Е.В. Сущность дефиниции ресурсного потенциала региона как экономической категории. В статье рассмотрены и обобщены взгляды ученых относительно определения дефиниций «потенциал», «ресурсный потенциал», «регион». Обосновано понятие «ресурсный потенциал региона» с учетом региональных особенностей функционирования региона. Сформировано авторское видение трактовки понятия «ресурсный потенциал региона» как совокупности ресурсов, которые используются на определенной территории с учетом ее региональных особенностей. Одним из приоритетных рычагов укрепления позитивных тенденций в социально-экономическом развитии регионов является эффективное и комплексное использование их ресурсного потенциала. Потенциал как совокупность ресурсов и возможностей субъекта является залогом эффективности и результативности экономической деятельности. Несмотря на усиление интеграционных процессов во всех направлениях социально-экономических процессов, большое значение приобретает развитие ресурсного потенциала на региональном уровне. Определено, что распределение имеющихся ресурсов необходимо проводить, чтобы одновременно обеспечить и производство, и его развитие с таким расчетом, чтобы способность носителя к развитию (как его качество) не исчерпывалась с годами, а обновлялась или даже приумножалась. Актуальна разработка специальных мер по адаптации развития производственной инфраструктуры региона в условиях трансформационной экономики, поскольку крупномасштабные преобразования в производственной сфере существенно влияют на отношения распределения, обмена и потребления.

Ключевые слова: ресурсы, регион, потенциал, ресурсный потенциал, региональные особенности, ресурсный потенциал региона.

Dovgal O.V. The essence of defining the resource potential of the region as an economic category. The article considers and summarizes the views of scientists on the definition of the concepts of "potential", "resource potential", "region". The concept "resource potential of the region" is grounded taking into account regional peculiarities of functioning of the region. The author's vision of the interpretation of the term "resource potential of the region" is formed as a set of resources used in a particular territory, taking into account its regional features. The purpose of the article is to conduct terminological analysis and formulation of the author's vision of the interpretation of

the concept "resource potential of the region". The term "resource potential of the region" is defined as the aggregate of labor, logistical, informational, financial and natural resources that are used in a given territory, taking into account its regional peculiarities. An important component that characterizes the resource potential of the region is the level of infrastructure development, and especially the link between levels of economic development in general and infrastructure, in particular. It has been established that the distribution of available resources should be made in such a way that production and development are carried out with a certain amount of material in order to determine development (how to do it), not to disconnect, renovate or add. It is necessary to develop special measures to adapt the development of the industrial infrastructure of the region to the conditions of the transformational economy, since large-scale transformations in the industrial sphere have a significant impact on the distribution, exchange and consumption relations. One of the priority levers of strengthening the positive trends in the socio-economic development of the regions is the efficient and full use of their resource potential. Potential, as a combination of resources and capabilities of the entity, is a guarantee of the efficiency and effectiveness of its economic activity. Taking into account the strengthening of integration processes in all spheres of social and economic processes, the development of resource potential at the regional level is crucial.

Key words: resources, region, potential, resource potential, regional features, resource potential of the region.

Постановка проблеми. Процес формування ресурсного потенціалу регіону є одним із напрямів його економічної стратегії і передбачає створення й організації системи економічних ресурсів та її спрямованості так, щоб результат їхньої взаємодії був чинником успіху в досягненні стратегічних, тактичних і операційних цілей. В умовах обмеження бюджетних та інших фінансових ресурсів у країні саме внутрішній потенціал територій є головним ресурсом їхнього розвитку. Функціонування підприємств в умовах трансформаційної економіки висуває жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання наявних ресурсів регіону та напрямів зміцнення ресурсного потенціалу, зниження затрат на виробництво продукції, підвищення якості товарів.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності і видів потенціалу підприємства, а також складників їхніх ресурсів, ступеня їх залучення та характеру участі у виробничо-господарській діяльності присвячено чимало робіт як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Серед них можна виділити дослідження І. Ансоффа, О.М. Галицького, Т.М. Гнатьєвої, О.П. Дяченка, В.В. Лебедевої, Ю.О. Лупенка, В.В. Лагодієнка, М.Й. Маліка, М. Портера, П.Т. Саблука, Т.С. Шабатури, Т.Л. Шестаковської та ін. Їхні дослідження зосереджено на визначенні сутності ресурсного потенціалу підприємства як економічної категорії, його структури, впливу на діяльність та розвиток підприємства, отримання максимального прибутку і підвищення конкурентоспроможності. Однак недостатньо висвітленим у наукових колах залишається понятійно-категоріальний апарат ресурсного потенціалу та його структурних компонентів з урахуванням особливостей регіону.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є проведення термінологічного аналізу та формування авторського бачення трактування поняття «ресурсний потенціал регіону».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Науковий підхід до дослідження поняття «ресурсний потенціал регіону» передбачає необхідність обґрунтування його теоретичної моделі, що має не тільки повно відображати даний об'єкт, а й бути інструментом його поглибленого вивчення. В економічній думці існує безліч визначень і трактувань понять «потенціал», «ресурсний потенціал», «регіон».

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «потенціал» розглядає як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в певній сфері, галузі, ділянці; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили якої-небудь діяльності, що можуть проявлятися за певних умов [2, с. 85].

Економічна енциклопедія дефініцію «потенціал» тлумачить як засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-якого завдання; здібності окремої людини, суспільства, держави до певної діяльності [4].

Г.А. Антонова вважає, що «потенціал» є сукупністю наявних засобів, запасів, джерел, котрі можуть бути мобілізовані для досягнення визначеної мети або вирішення конкретних завдань [1, с. 24]. Ми вважаємо, що таке трактування потенціалу ототожнюється із сукупністю реальних накопичень ресурсів, а саме трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних, виробничих, які можуть бути залучені до виробництва.

П.Е. Краснокутська визначає сутність потенціалу як можливість системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес-процесів [6, с. 56].

Отже, науковцями термін «потенціал» застосовується для позначення засобів, запасів і наявних джерел, що можуть використовуватися для досягнення стратегічної мети, вирішення поточного завдання, а також можливостей окремої особи, підприємства, суспільства, держави в будь-якій сфері. Поряд із цим у більш широкому розумінні «потенціал» використовують за відношенням до певного виду ресурсів. Це впливає на більшість концептуальних підходів до визначення поняття «потенціал», які ґрунтуються на ресурсній теорії, тобто на аналізі й розробленні методичних рекомендацій щодо визначення потреби у певній сукупності ресурсів, ефективності процесу їх залучення й використання для досягнення поставленої мети, яка ґрунтується на трансформації якісного стану об'єкта дослідження. Тому «потенціал» як економічну категорію можна розглядати з різних поглядів, а саме ґрунтуючись на концепції: ресурсній, тобто сукупності ресурсів та зв'язків між ними; функціональній, тобто сукупності функцій, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей;

ресурсно-цільовій, тобто сукупності ресурсів та здібностей щодо досягнення певних результатів, цілей.

Ми вважаємо, що наявні ресурси варто розподіляти так, щоб одночасно забезпечити і виробництво, і його розвиток із таким розрахунком, щоб здатність носія до розвитку (як його властивість) не вичерпувалася з роками, а поновлювалася або й додавалася. Основний зміст поняття «потенціал» полягає в інтегральному відображенні й оцінці поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою властивих їй підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні й суспільні інтереси. Для цього доцільно в системі оціночних показників ефективності ресурсів використовувати економічну категорію, через яку можна враховувати величину накопичених ресурсів, ступінь використання можливостей і величину створеного суспільного продукту. Такою категорією є «ресурсний потенціал».

Ми погоджуємося з думкою С. Сердака, який вважає, що ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, зокрема здатність робітників підприємства ефективно використовувати зазначені ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства [12, с. 85]. Заслугує на увагу підхід О. Кузьменко і П. Краснокутської, які визначають ресурсний потенціал як систему ресурсів, взаємозалежну сукупність матеріально-речовинних, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, що використовують (або можуть використовувати) їх у процесі виробництва матеріальних благ і послуг [7, с. 115; 6, с. 56].

Ми підтримуємо позицію О.В. Коваленко, який під час визначення елементів ресурсного потенціалу дотримується класичного напрямку і передбачає виділення чотирьох видів ресурсів: землі, капіталу, праці, підприємливості [5, с. 71]. На думку М.В. Мельника, «ресурсний потенціал – це сукупність ресурсів організації (трудових і виробничих), що забезпечують безперервність і ефективність її діяльності» [8, с. 130]. Деякі автори вважають, що до складу ресурсного потенціалу повинні входити виробничий апарат, наявна технологія, природні ресурси, матеріально-сировинні запаси, система комунікацій, техніка, організація і система одержання, переробки та переміщення інформації. Але поряд із цим, на нашу думку, невід'ємними елементами ресурсного потенціалу є науково-технічний потенціал, кадри виробничої сфери, а також їхні кваліфікація і загальна підготовка.

Аналіз вищевикладених точок зору дає змогу визначити ресурсний потенціал як сукупність взаємозв'язаних складників – ресурсно-сировинного і виробничого потенціалу, що спрямовані на досягнення ефективного функціонування виробничо-господарської структури. Кількісні й якісні параметри цих потенціалів, а також їх інтеграція визначають виробничу здатність господарської одиниці. Ресурсний потенціал може слугувати характеристикою як найбільш крупних систем (національної економіки, галузі), так і малих, локальних (об'єднання, підприємства). Але при цьому даний потенціал будь-якої із задекларованих підсистем не функціонує ізольовано, замкнено. Для побудови прогнозів, складання планів, прийняття ефективних рішень необхідно мати об'єктивну інформацію про можливості досягти

відповідних цілей у різноманітних напрямках діяльності [11, с. 47]. Під оцінкою ресурсного потенціалу розуміється визначення величини економічних ресурсів, якою володіє і розпоряджається, й економічного результату їх ефективного використання. Оцінка ресурсного потенціалу дає змогу оцінити ступінь залучення ресурсів у господарський обіг; використання активної частини потенціалу; ефективність вкладених ресурсів у формування і розвиток ресурсного потенціалу.

Класично до складу ресурсного потенціалу включаємо трудові, матеріально-технічні, інформаційні, фінансові та природні ресурси. Саме елементи ресурсного потенціалу створюють можливості досягнення цілей розвитку, які відкриваються під час застосування засобів, предметів праці та робочої сили. Трудовий потенціал включає у себе можливості свідомої діяльності людей виробляти продукцію. Він характеризується сукупністю здібностей працівників до економічної діяльності. До основних компонентів трудового потенціалу відносять здоров'я, освіту, творчість, професіоналізм.

Матеріально-технічний потенціал визначається особливостями складу основних і оборотних засобів та їх використання. Він дає змогу забезпечити безперервний процес виробництва та відображає технічний стан засобів праці, рівень їх відповідності сучасним вимогам виробництва.

Важливим видом ресурсного потенціалу є інформаційний потенціал, який характеризується рівнем інформаційної забезпеченості всіх господарських процесів на підприємстві, ефективністю збору, обробки та аналізу інформаційних потоків, наявністю прогресивних інформаційних технологій. Характеристиками даного підвиду є знання, досвід, дані, патенти, ліцензії та інші інформаційні продукти. За низького рівня інформаційного потенціалу підприємство постане перед проблемою втрати конкурентоспроможності. Можливості використання фінансових ресурсів підприємства для придбання та залучення матеріально-речових і трудових ресурсів пов'язані з фінансовим потенціалом. Стан та якість управління ним визначають ділову активність підприємства, ступінь реалізації економічних інтересів самого підприємства та його партнерів, конкурентоспроможність. Від природного потенціалу залежать склад та структура виробництва продукції, розмір прибутку. Важливим складником природного потенціалу є екологічний потенціал, що являє собою систему природних ресурсів, умов, явищ і процесів. Він, з одного боку, є територіальною та ресурсною базою життєдіяльності суспільства, а з іншого – протистоїть йому як об'єкт антропогенного впливу.

Ресурсний потенціал підприємства характеризується сукупністю якостей системи взаємопов'язаних ресурсів та їх мобілізацією в умовах розвитку, досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища [10, с. 135]. Він бере участь у створенні продукції, яка є головним результатом виробничої діяльності підприємства, а її реалізація забезпечує прибуток як кінцеву мету підприємства. Продукція є результатом утілення ресурсів у ресурсний потенціал, зумовлює його, оскільки вона забезпечує відтворення виробництва. Оновлення продукції та технології її виробництва залежить від інноваційних перетворень на підприємстві. Впровадження нової продукції означає приріст обсягів виробництва, економію від зниження собівартості, зростання чистого прибутку.

Чим вище науковий і технологічний рівень ресурсного потенціалу та ступінь його використання, тим потужніша матеріально-технічна база підприємства, більше можливостей для впровадження інновацій, удосконалення та збільшення масштабів виробництва.

Ресурсний потенціал оцінюється під час опрацювання регіональної стратегії розвитку обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношення основних засобів, розгалуженістю виробничої бази, наявністю інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, кваліфікації трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та інфраструктурою. Цілісність регіону включає раціональне використання його природно-ресурсного потенціалу, пропорційне поєднання різних галузей, формування стійких внутрішньорегіональних і міжрегіональних виробничих і технологічних зв'язків, наявність особливого співтовариства людей із певними традиціями та способом життя.

Дослідженням сутності та змісту поняття «регіон» займалися такі вітчизняні вчені: М.І. Долішній, С.М. Злупка, М.М. Паламарчук, В.А. Поповкін, М.Г. Чумаченко та ін. В.А. Поповкін під регіоном розуміє цілісність природного середовища, матеріального, створеного людиною середовища, а також соціуму [9, с. 96]. В. Долятовський пропонує таке визначення «регіон»: це складний територіально-економічний комплекс, що має обмежені внутрішні ресурси, власну структуру виробництва, певні потреби у зв'язках із зовнішнім середовищем [3, с. 28]. На характер і структуру формування та використання ресурсного потенціалу регіону впливають такі особливості:

- економіко-географічне положення;
- ґрунтово-кліматичні умови та природні ресурси;
- збереження ґрунтів та підвищення їх родючості;
- спеціалізація та концентрація виробництва агропромислової продукції;
- розміщення сільськогосподарських та промислових підприємств;
- рівень розвитку господарських взаємозв'язків з іншими територіями, підприємств промисловості та агросервісу;
- впровадження новітніх технологій виробництва і переробки продукції;

– застосування прогресивних методів зберігання сировини та готової продукції.

Для забезпечення ефективного процесу використання ресурсного потенціалу регіону під час його організації потрібно звертати увагу на сукупність чинників, які впливають на його ефективність. У результаті взаємодії всіх елементів ресурсного потенціалу з'являються нові якості, яких не має кожний окремих вид ресурсу. Це явище одержало назву «синергетичний ефект». Синергетичний ефект розглядається, як результат одного з варіантів (позитивного або негативного) реакції на сумарну дію двох або більше чинників, який характеризується тим, що ця дія перевищує (або зменшує) дію, яка надається кожним чинником окремо. Отже, поняття «ресурсний потенціал регіону» повною мірою відображає визначення наявних і потенційних можливостей розвитку регіону, акцентує увагу на ресурсах як основі забезпечення розвитку регіону.

Забезпечення високого рівня ресурсного потенціалу регіону можливе лише на основі запровадження планово-прогнозних механізмів щодо його розвитку. Зокрема, це вимагає розроблення в рамках регіональних стратегій соціально-економічного розвитку стратегій зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, поняття «ресурсний потенціал регіону» визначається як сукупність трудових, матеріально-технічних, інформаційних, фінансових та природних ресурсів, які використовуються на певній території з урахуванням її регіональних особливостей. Важливим складником, який характеризує ресурсний потенціал регіону, є рівень розвитку інфраструктури, особливо співвідношення рівнів розвитку економіки взагалі та інфраструктури зокрема. У сучасних умовах необхідне розроблення спеціальних заходів щодо адаптації розвитку виробничої інфраструктури регіону до умов трансформаційної економіки, оскільки великомасштабні перетворення у виробничій сфері суттєво впливають на відносини розподілу, обміну і споживання, тому формується додаткові вимоги до інфраструктури, яка забезпечуватиме рух ресурсів та продуктів, пов'язаних із регіоном.

Список використаних джерел:

1. Антонова Г.А. Ресурсний потенціал підприємств видавничо-поліграфічної галузі: теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2009. № 3 (46). С. 23–28.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Долятовський В.А. Зарубежний опыт комплексного развития регионов. *Регионология*. 1994. № 2–3. С. 28.
4. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 3 / редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2002. 952 с.
5. Коваленко О.В. Ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств. *Вісник аграрної науки*. 2008. № 7. С. 70–72.
6. Краснокутська П.Е. Дефініція поняття «потенціал підприємства» в контексті розвитку мікроекономічної теорії. *Вісник КНТЕУ*. 2008. № 5. С. 54–64.
7. Кузьменко О.Б. Ресурсоощадна діяльність аграрних підприємств в умовах інтенсифікації використання земельних ресурсів: теорія, методологія, практика : монографія. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 357 с.
8. Мельник М.В., Герасимова Е.Б. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Москва : ФОРУМ ; ИНФРА-М, 2007. 192 с.
9. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. Київ : Наукова думка, 1993. 220 с.
10. Сабадирьова А.Л. Теоретичні основи організації виробничого потенціалу промислового підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т. 1. С. 134–138.
11. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва. *Економічний часопис – XXI*. 2018. № 172 (7–8). С. 44–50.
12. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання. *Академічний огляд*. 2008. № 2. С. 83–88.